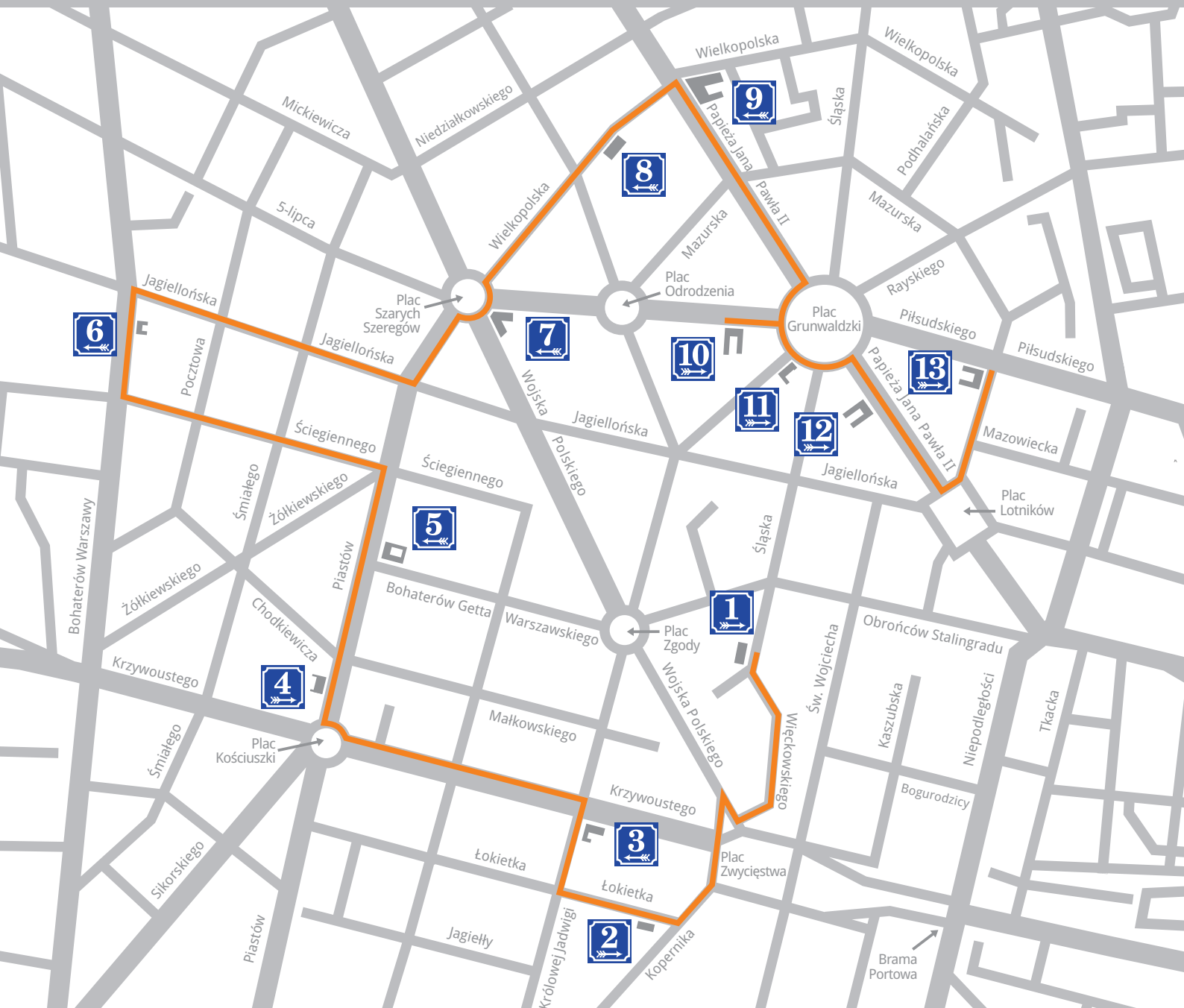

ul. Śląska 51 (König-Albert-Straße 51). Budowa: 1888 – 1889. Projekt: Paul Seyring. Na I piętrze w latach 1904-1916 mieszkał **JULO LEVIN**.

Julo Levin (1901 Szczecin – 1943 Oświęcim) – malarz ekspresjonista żydowskiego pochodzenia, absolwent akademii sztuk pięknych w Monachium i Düsseldorfie. Posługiwał się różnymi technikami malarskimi (olej, akwarela, gwasz), tworzył ponadto grafiki. Malował m.in.. widoki rodzinnego Szczecina. Najsłynniejsze dzieło Levina to *Hiob*, powstałe pod wpływem własnych więziennych przeżyć i wiadomości o torturowaniu przyjaciela. W 1933 r. zaliczony do artystów „zdegenerowanych” otrzymał zakaz pracy twórczej. W 1943 r. wywieziony do obozu koncentracyjnego Auschwitz.

ul. Łokietka 34 (Burscherstraße 34). Budowa: 1886 r. Projektant nieznany. W mieszkaniu na parterze urodził się i mieszkał w latach 1893 – 1894 **HEINRICH GEORGE**.

Heinrich George (1893 Szczecin – 1946 Oranienburg), właściwie Georg August Friedrich Hermann Schulz – legendarny aktor, odtwórca ról dramatycznych. Debiutował w 1911 r. w teatryku Bürgerliche Ressource w Szczecinie. Pierwszy poważny angaż otrzymał rok później w Kolobrzegu, w operetce Jeana Gilberta *Cnotliwa Zuzanna*. Grał w wielu cenionych sztukach Szekspira, Schillera i Goethego. W 1921 r. rozpoczął karierę filmową, która przyniosła mu olbrzymią popularność w całych Niemczech. W swoim aktorskim dorobku miał m.in. udział w wielkim klasyku historii kinematografii, niemym filmie *Metropolis* (reż. Fritz Lang, 1927 r.), którego fragmenty zostały wykorzystane w teledyskach światowych gigantów muzyki: Queen i Madonny, oraz w pierwszej ekranizacji powieści Alfreda Döblina *Berlin Alexanderplatz* (reż. Phil Jutzi, 1931 r.). W Hollywood zagrał w filmie *Ludzie za kratami* wraz z innymi rodowitymi szczecinianami: Ditą Parlo i Heinrichem von Twardowskim. Po przejściu władzy przez Hitlera został objęty zakazem wykonywania zawodu, później oddał się służbie filmowej propagandy. Od 1938 r., kiedy objął stanowisko dyrektora w berlińskim Schiller-Theater, pomagał aktorom żydowskiego pochodzenia zatrudniając ich na swojej scenie. Wystąpił w 81 filmach, z których ostatnim był *Kolobrzeg* (reż. Veit Harlan, Wolfgang Liebeneiner, 1945 r.) – propagandowe dzieło z nowoczesną realizacją i budżetem szacowanym na 10 mln marek. W 1945 r. aresztowany przez Sowietów, zmarł z wycieńczenia w obozie Sachsenhausen.

ul. Krzywoustego 72 (Hohenzollernstraße 72). Budowa: 1885–1886. Architekt: Wilhelm Trost. Na III piętrze w latach 1886–1888 mieszkał **LEON JESSEL**.

Leon Jessel (1871 Szczecin – 1942 Berlin) – kompozytor żydowskiego pochodzenia, kapelmistrz, autor operetek, utworów fortepianowych, pieśni, walców, mazurków, marszy, chórów i innych utworów salonowych. Jego dzieła cieszyły się wielką popularnością, grano je w całej Europie. Stworzył *Paradę ołowianych żołnierzyków*, czyli najbardziej znany na świecie wesoly marsz, wykorzystany m.in. w kreskówce Betty Boop Parade of Wooden Soldiers w 1933 r., a od tego roku do dziś w słynnej choreografii nowojorskiego zespołu tanecznego Radio City Rockettes. Przełomem okazała się operetka *Dziewczę ze Szwarzwaldu*, którą kilkakrotnie sfilmowano. Arię „Malwine, ach Malwine, du bist wie eine Biene ...” spopularyzował Stanisław Grzesiuk, a później zespół Szwagierkołaska w Rum Helce („Rum Helka, Rum Helka, tyś gruba jak ta belka...”). W 1937 r. zakazano wykonywania jego dzieł, a w grudniu 1941 r. Jessel został aresztowany, oskarżony o podżeganie przeciw Rzeszy i torturowany przez Gestapo w Berlinie. Zmarł w wyniku odniesionych obrażeń ze słowami na ustach: „Gestapo, Gestapo, Gestapo...”.

al. Piastów 14 (Barnimstraße 14). Budowa: 1909–1910. Projekt: Paul Fildebrandt, Friedrich Liebergesell. Na II piętrze w latach 1958–1982 mieszkał **ANTONI KACZOROWSKI**.

Antoni Kaczorowski (1893 Lwów – 1982 Szczecin) – aktor, śpiewak, reżyser, dyrektor teatru. Niezrównany w popisach solowych i estradowych. Organizował także własne objazdowe zespoły rewiowe i operetkowe. Jako żołnierz Armii Andersa przeszedł cały jej szlak bojowy – Iran, Syrię, Palestynę, Egipt aż do Włoch, biorąc udział w walkach pod Monte Cassino. Współpracował z Polskim Radiem, prezentując skecze i popularne przeboje okresu międzywojennego. „Szarżował, ile się dało, i na scenie, i w życiu”.

al. Piastów 66 (Barnimstraße 66). Budowa: 1900 r. Projektant nieznany. Na II piętrze w latach 1945–1952 mieszkała **JANINA SZCZERSKA**.

Janina Szczerska (1897 Stryj – 1981 Szczecin) – nauczycielka, pierwsza dyrektorka Liceum Ogólnokształcącego w Szczecinie, którym kierowała niemal 13 lat (z przerwą w latach 1951–1959). W czasie wojny dwukrotnie aresztowana, skazana na karę śmierci za działalność w Armii Krajowej, poddawana zbrodniczym eksperymentom medycznym w obozie koncentracyjnym w Ravensbrück – cudem uniknęła śmierci. Pionierka Szczecina. Wspominana jako typ przedwojennego nauczyciela, przeciwiwała się koedukacji – prowadzone przez nią liceum w 1946 r. stało się na kilka lat szkołą dla dziewcząt. Zdaniem Szczerskiej „Celem nauczyciela wychowawcy na Pomorzu Szczecińskim powinno być wychowanie nowego człowieka – Pomorzanina”. Przez jednych szanowana i wspominana z sympatią, przez innych piętnowana za zbytnią dyspozycyjność wobec władz. Meble z mieszkania przy al. Piastów można oglądać w Muzeum Historii Szczecina, gdzie urządzono salę poświęconą pamięci Janiny Szczerskiej. W 1998 r. jej imieniem nazwany został skwer położony w pobliżu liceum.

al. Bohaterów Warszawy 106 (Mackensenstraße 106). Budowa: 1904–1906. Projekt: Friedrich Liebergesell. Na II piętrze w latach 1956–2010 mieszkała **JANINA SMOLEŃSKA**.

Janina Smoleńska (1926 Tarkowszczyzna – 2010 Szczecin) – żołnierz Armii Krajowej, sanitariuszka oddziałów partyzanckich na Wileńszczyźnie. Służyła pod pseudonimem „Jachna” w legendarnych oddziałach Polskiego Państwa Podziemnego dowodzonych przez Antoniego Burzyńskiego ps. „Kmicic”, Zygmunta Szendzielarza ps. „Łupaszka” i Longina Wojciechowskiego ps. „Ronin”. Po wojnie, w czerwcu 1946 r., związała się z konspiracją antykomunistyczną i szwadronem Leona Smoleńskiego ps. „Zeus”, który operował na Warmii, a później w Borach Tucholskich. Aresztowana w styczniu 1947 r., dwa miesiące później wyrokiem późniejszego Sądu Rejonowego w Bydgoszczy skazana na dwukrotną karę śmierci oraz pozbawienia praw obywatelskich i honorowych na zawsze. Wyrok na mocy amnestii zamieniono najpierw na 15 lat więzienia, później złagodzone do 10 lat, by wreszcie darować ostatnie miesiące. Od 1957 r. Janina Smoleńska pracowała jako nauczycielka języka polskiego w podstawowych, średnich i wyższych szkołach szczecińskich. W 1996 r. została matką chrzestną 12 Brygady Zmechanizowanej im. Józefa Hallera.

al. Wojska Polskiego 63 (Falkenwalder Straße 63). Budowa: 1889–1890. Projekt: Wilhelm Trost. Na parterze, następnie na I piętrze, w latach 1891–1935

mieszkał **WILHELM MEYER-SCHWARTAU**.

Wilhelm Meyer-Schwartau (1854 Schwartau – 1935 Szczecin), właściwie Wilhelm Friedrich Adolf Meyer - architekt, urbanista. Będąc miejskim radcą budowlanym w Szczecinie (1891–1921) zmienił oblicze miasta. Zaprojektował m.in. Taras Hakena z Muzeum Miejskim (obecnie Wały Chrobrego i Muzeum Narodowe), układ przestrzenny i budowlę Cmentarza Centralnego, budynek administracyjny magistratu (rektorat Pomorskiego Uniwersytetu Medycznego), gmach Gimnazjum Miejskiego (I Liceum Ogólnokształcące) i wiele innych reprezentacyjnych gmachów w mieście. Korzystał ze stylów historycznych, jak i najnowszych zdobyczy myśli inżynierskiej. Entomolog z zamiłowania, twórca pierwszego szczecińskiego stowarzyszenia na rzecz ścieżek rowerowych.

ul. Wielkopolska 29 (Deutsche Straße 29). Budowa: 1896–1897. Projekt: Eduard Carl. Na parterze w latach 1947–2002 znajdowało się mieszkanie **HELENY MAJDANIEC**.

Helena Majdaniec (1941 Myślak – 2002 Szczecin) – królowa twistu, najlepsza piosenkarka w historii Szczecina. Debiutowała w Studenckim Teatryku „Skrzat” w 1958 r. Cztery lata później, jako jedna z dwóch szczecinianek – obok Grażyny Rudeckiej – znalazła się w Złotej Dziesiątce I Festiwalu Młodych Talentów w Szczecinie. Wykonała tam m.in. utwór *Tańczące Eurydyki*, nagrodzony w konkursie na piosenkę, spopularyzowany później przez Annę German. Współpracowała z Czerwono-Czarnymi i Niebiesko-Czarnymi. Przy przebojach, takich jak *Zakochani są wśród nas czy Jutro będzie dobry dzień*, tańczyła cała Polska. W 1968 r. związała się z Paryżem, była gwiazdą rosyjskich kabaretów. Od początku lat dziewięćdziesiątych coraz częściej wracała do ukochanego Szczecina. Jej imię nosi szczeciński Teatr Letni.

ul. Wielkopolska 32 (Deutsche Straße 32). Budowa: około 1891 r. Projektant nieznany. Na parterze mieszkał w latach 1907–1917 **EMIL STOEWER**.

Emil Stoewer (1873 Szczecin – 1942 Berlin) – pionier motoryzacji, współz z bratem prowadził fabrykę Stoewer-Werke AG. W 1897 r. skonstruowali swój pierwszy pojazd – trójkołowy rower napędzany silnikiem spalinowym. Fabryka produkowała samochody osobowe (także kabriolety, limuzyny i sportowe), dostawcze, ciężarowe, autobusy, w tym piętrowe – omnibusy dla londyńskiej komunikacji. Większość była przeznaczona na eksport. W 1930 r. Stoewer opracował model V5, uznany za pierwsze seryjnie produkowane niemieckie auto z napędem na przednie koła. Firma miała ciekawe pomysły marketingowe: rajd do Paryża samochodem własnej konstrukcji, aktywność wystawiennicza, jazdy próbne. O Szczecinie mawiano Stoewerstadt. Emil Stoewer opuścił spółkę w 1932 r. Trzy lata później fabrykę zaangażowano w centralnie sterowaną produkcję zbrojeniową.

al. Piłsudskiego 29 (Friedrich-Karl-Straße 29). Budowa: 1893–1895. Projekt: Paul Seyring. Na I piętrze w latach 1931–1934 mieszkał **HELIODOR SZTARK**.

Heliodor Sztark (1886 Konin – 1969 Weslaco) – inżynier budownictwa, dyplomata, konsul II Rzeczypospolitej w Kolonii, Leningradzie, Szczecinie (1931–1938), Pittsburghu. Władal językiem niemieckim, rosyjskim, francuskim i angielskim. Wspierał organizację miejscowej Polonii, dbał o polskich pracowników sezonowych i Żydów. Podczas II wojny światowej wygłosił ponad sto prelekcji przez radio, na uniwersytetach, zebraniach amerykańskiej młodzieży i wśród Polaków, agitując za sprawami polskimi. Po utracie placówki w Pittsburghu osiedlił się w teksańskim Weslaco. Uprawiał cytrusy, prowadził lektorat z języka rosyjskiego w Pan American College w Edynburgu oraz bazie lotniczej w Harlingen. Wspólnie z Michałem Wilkomirskim propagował w Stanach Zjednoczonych muzykę Chopina, Karłowicza i Szymanowskiego. Został pochowany w trumnie spowitej biało-czerwoną flagą na cmentarzu w dolinie Rio Grande.

ul. Rayskiego 29 (Kronprinzenstraße 29). Budowa: 1894–1895. Projektant nieznany. Na II piętrze w latach 1897–1899 mieszkał **KURT TUCHOLSKY**.

Kurt Tucholsky (1890 Berlin – 1935 Göteborg) – pisarz, krytyk teatralny i społeczny, mistrz satyry politycznej. Radykalny pacyfista i demokrat, przeciwnik narodowego socjalizmu. Wraz z laureatem pokojowej Nagrody Nobla, Carlem von Ossietzkim, współtworzył tygodnik „Die Weltbühne”. Autor powieści powieści *Rheinsberg*, *Zamek Gripsholm*. W 1933 r. jego książki zostały w Niemczech zakazane i były publicznie palone. W 1929 r. osiedlił się na stałe w Szwecji, gdzie zmarł sześć lat później w wyniku przedawkowania leków nasennych.

al. Papieża Jana Pawła II 44 (Kaiser-Wilhelm-Straße 44). Budowa: 1899–1900. Projekt: Rudolf Rieck. Na III piętrze w latach pięćdziesiątych XX wieku

mieszkała **STANISŁAWA ENGELÓWNA**.

Stanisława Engelówna (1880 Warszawa – 1958 Szczecin), właściwie Angel (po rozpoczęciu kariery spolszczyła nazwisko) – aktorka teatralna, gwiazda polskiego kina z końca lat trzydziestych, niezwykła postać kulturalnego życia Szczecina lat pięćdziesiątych. Zadebiutowała w 1935 r. rolą Róży w Dożywociu Aleksandra Fredry w Teatrze Narodowym w Warszawie. Dyrektor Ludwik Solski pierwszy poznał się na jej talencie. Zagrała w *Fryderyku Wielkim*, *Skapcu*, *Weselu*, *Warszawiance*. Wytwórnie filmowe proponowały jej role pięknych kobiet, dobrych, uczciwych i rozdartych wewnętrznie, z tragicznym rysem. Sławę zyskała dzięki takim filmom, jak *Wrzós*, *Serce matki*. *O czym się nie mówi*. Jej nazwisko było magnesem dla kinowej publiczności. Zdażyła zagrać w sześciu produkcjach, po czym obiecującą karierę przerwał wybuch wojny. W 1949 r. przyjechała do Szczecina na zaproszenie Państwowych Teatrów Dramatycznych, by gościnnie zagrać w *Seansie* Noela Cowarda. Przyjęła propozycję stałego etatu. W ówczesnym Szczecinie chodziło się nie do teatru, lecz „na Engelównę”.

al. Piłsudskiego 37 (Friedrich-Karl-Straße 37). Budowa: 1895–1896. Projekt: Eugen Wechselmann, Wilhelm O. Zimmermann. Na III piętrze w latach 1905–1907

mieszkał **ERWIN ACKERKNECHT**.

Erwin Ackerknecht (1880 Baiersbrunn – 1960 Ludwigsburg) – profesor, filozof, pedagog, pisarz i bibliotekarz, długoletni dyrektor założonej w 1905 r. Miejskiej Biblioteki przy Grüne Schanze (ul. Dworcowa) w Szczecinie. Dbał o rozwój Bibliotek Ludowych (Volksbüchereien) na terenie Szczecina oraz całej prowincji Pomorze. Zrealizował wiele nowatorskich projektów, takich jak biblioteka dla niewidomych, muzyczna czy pierwsza objazdowa biblioteka na Pomorzu z drukowanym katalogiem wszystkich zbiorów. Gromadził specjalne księgozbiory dla uczniów, więźniów, pacjentów szpitali. Na ulicach miasta pojawiły się automaty do sprzedaży prasy oraz książek. Był założycielem Uniwersytetu Ludowego (Volkshochschule), nowoczesnej szkoły dla bibliotekarzy, współtwórcą nieistniejącego już kina Urania, organizatorem poetyckich wieczorów autorskich i przedstawień teatralnych, autorem książek oraz artykułów w wydawanym przez siebie czasopiśmie bibliotekarskim. W 1934 r. rządy nazistów przerwały jego działalność. Wygłosił się głównie powiększaniem zbiorów w założonym przez siebie Pomorskim Archiwum Biograficznym (Pommersches Biographisches Archiv). Opuścił Szczecin wraz z żoną w marcu 1945 r.